

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ — СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Відповідно до положень Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави [1].

У процесі становлення України — правової держави історично національна безпека держави вважається важливим чинником життєдіяльності суспільства. Отже існування самозбереження та прогресивний розвиток суверенної держави неможливі без розроблення і здійснення цілеспрямованої політики захисту її національних інтересів.

Актуальність теми, як справедливо відзначає М. І. Шпура, впливає з вимог Конституції України, законів України «Про основи національної безпеки України» та «Про оборону України» [2, 7, 18].

Разом з тим проблеми національної безпеки України визначаються історичним феноменом — розвиток міжнародного співробітництва супроводжується зростанням кількості воєнних конфліктів, антропогенних і природних катастроф, а також людських втрат і матеріальних витрат.

Реалії сьогодення, підкреслює Б. А. Кормич, не оминули таку досить консервативну сферу, як національна безпека [3].

Власне обставини навколо цього питання постійно змінюються, оскільки старі види загроз безпеці держави — регіональні та локальні воєнні конфлікти зазнали змін. Поряд зі старими з'явилися нові загрози національній безпеці, певною мірою, більш небезпечні. Це — екологічні, техногенні, соціальні й енергетичні загрози, а також різні форми тероризму, які потребують консолідації зусиль та зумовлюють вироблення нового бачення і створення концепції безпеки, в першу чергу, європейського співтовариства.

В той же час в законодавчих актах однозначно не визначена концептуалізація державної політики як обов'язок усіх органів державної влади відносно забезпечення національної безпеки, оборони.

На сьогодні в наукових публікаціях немає єдиного підходу до визначення системи забезпечення національної безпеки та її основної частини — воєнної безпеки.

Проблеми національної безпеки та оборони є об'єктом дослідження правознавців, політологів та військових Б. П. Андресюка, В. М. Антонця, Ю. І. Бута, В. Б. Вагапова, А. С. Гриценка, О. І. Затайнака, М. І. Карпенка, В. С. Картавцева, С. В. Ківалова, Б. А. Кормича, Д. І. Куца, Е. М. Лисицина, С. М. Нечхасова, Ю. М. Оборотова, М. П. Орзіха, В. Ф. Погорілка, Б. Л. Пережняка, В. Г. Радецького, І. С. Руснака, А. І. Семенченка, Ю. М. Тодики та інших.

Мета статті полягає у висвітленні конституційних основ забезпечення воєнної безпеки — складової системи національної безпеки та оборони держави.

Проблема досягнення безпеки не є новою і стояла перед народами у всі часи. Саме тому необхідність забезпечення національної безпеки виникла одночасно з формуванням націй та появою держав, і до цього часу національна безпека є найважливішою функцією держави.

Відомо, що основні ідеї сучасного розуміння національної безпеки вперше сформульовані у Законі про національну безпеку, прийнятому в США у 1947 році. Власне, законом передбачалось розв'язання трьох головних завдань: зміцнення координації між зовнішньою та військовою політикою; підвищення можливостей розвідки та раціоналізація «оборонного співробітництва» у поєднанні з діяльністю армії, тобто національна безпека розглядалась переважно у воєнно-політичному аспекті, насамперед стосовно питань оборони [4].

У наступні десятиріччя проблематика національної безпеки значно розширилась й перетворилась у самостійну галузь у межах «стратегічних досліджень» і загальної теорії державних відносин.

При цьому слід підкреслити, забезпечення національної безпеки належить до пріоритетних завдань держави.

На засіданні Ради Міністрів країн ПСЕ військово-політичним керівництвом звернуто увагу, що курс України на інтеграцію до європейських та євроатлантичних структур безпеки залишається незмінним [5].

Разом з тим зауважимо, прийняття та виконання державно-політичних рішень у сфері національної безпеки та оборони проводиться по законодавчій базі.

Ключове місце у структурі нормативно-правової бази забезпечення національної безпеки посідають закони України «Про основи національної безпеки України», «Про оборону України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про Збройні Сили України», Стратегія національної безпеки України і Воєнна доктрина України, які визначають законодавчі норми й терміни системи національної, в тому числі воєнної безпеки, а також розмежовують права та функції державних органів України.

Слід підкреслити, законами, які повинні відповідати Конституції України, мають врегульовуватись правовідносини у сфері національної безпеки, оскільки в Основному Законі закріплені загальні норми і принципи.

На сучасному етапі розвитку Україна створює основи своєї національної безпеки і оборони, виходячи з особистих національних інтересів.

Конституція України в ст. 17 причислює до самих важливих завдань держави забезпечення національної безпеки і оборони [6, 773–774].

Саме тому Закон України «Про основи національної безпеки України» визначає основні положення державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особистості, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз у всіх сферах її життєдіяльності [7].

Звісно, що під національною безпекою слід розуміти стан захищеності національних інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз і безпек. Крім того, згідно зі ст. 11 закону, чітко встановлено, що контроль за реалізацією заходів у сфері національної безпеки здійснюється Президентом, Верховною Радою, Кабінетом Міністрів та РНБО України [7, 13, 14].

Декілька основних напрямків державної політики, що стосуються питань національної безпеки, можливо об'єднати у складову, яка охоплює державні справи воєнної сфери — у воєнну політику. Проте, сформульоване в законі визначення національної безпеки тільки в загальному плані розкриває її зміст і потребує більш чіткої конкретизації. Підкреслимо, з поняттям національної безпеки держави в цілому тісно пов'язана складова — воєнна безпека.

Враховуючи вище викладене, воєнна безпека — це стан правових норм, які дозволяють: шляхом проведення політики безпеки стримувати і послідовно знижувати рівень воєнної загрози і воєнної небезпеки застосування збройної сили проти держави; при виникненні воєнного конфлікту — відбити агресію та виключити або максимально обмежити деструктивний прояв збройної сили всередині держави.

Так, до джерел загроз і небезпек слід віднести: держави (коаліції держав), юридичних і фізичних осіб, що проводять агресивну воєнну політику.

Видами воєнної безпеки є: воєнно-економічна, воєнно-соціальна, воєнно-інформаційна, воєнно-технологічна, воєнно-екологічна та воєнно-епідемічна безпека та інші.

Відомо, воєнній небезпеці як соціально-політичному явищу і науковій категорії звичайно протиставляється воєнна безпека як стан захищеності прав і свобод громадян, базових інтересів та цінностей суспільства і суверенної держави від зазіхань із застосуванням воєнної сили.

Так, О. О. Падерін вважає, від політичних керівників залежить, наскільки політика у сфері забезпечення воєнної безпеки та військового будівництва адекватна існуючим загрозам [8].

Отже, аналіз понять «воєнна небезпека», «воєнна безпека» та їх співвідношення з національною безпекою держави дають підстави стверджувати, що розроблення та реалізація стратегії й тактики дій щодо нейтралізації загроз національним інтересам України у воєнній сфері мають здійснюватися в єдиній системі забезпечення воєнної безпеки. Система повинна створюватись на основі чинної концептуальної та нормативно-правової бази.

Основу системи забезпечення воєнної безпеки становлять державні органи, сили і засоби, які здійснюють заходи політичного, організаційного, правового, економічного, військового й іншого характеру, спрямовані на забезпечення воєнної безпеки суспільства і держави.

Цікавим є наголошення А. А. Лобанова, О. П. Дузь-Крятченко, В. С. Колесова, що з утворенням незалежної Української держави та розбудовою власних збройних сил виникла об'єктивна потреба розвитку національної воєнної стратегії [9].

Аналізуючи загальні принципи забезпечення національної безпеки України, можливо сформулювати принципи, які мають бути в основі системи забезпечення воєнної безпеки. До них слід віднести: верховенство права; пріоритетність договірних (мирних) засобів у розв'язанні міждержавних конфліктів поряд із достатністю національної оборони; адекватність заходів протидії реальним і потенційним загрозам; чітке розмежування повноважень та узго-

дженість дій органів усіх гілок державної влади та відкритість для демократичного цивільного контролю.

Зокрема, концептуальна основа відвернення та припинення воєн і воєнних конфліктів для України закладена в затверджених Постановою Верховної Ради України «Основних напрямках зовнішньої політики України». До неї входять найважливіші положення: визнання необхідності збереження миру як пріоритетної цінності для українського народу; незастосування Україною воєнної сили першою, крім випадку відбиття агресії; невтручання у внутрішні справи інших держав, дотримання непорушності кордонів, настанов ОБСЄ і Паризької хартії для нової Європи; відкритість воєнної діяльності та воєнне співробітництво держав (їх союзів) і відмова від конфронтації [10].

Фактично, дотримуючись цих положень, Україна засуджує війну як знаряддя національної політики, стоїть на позиціях незастосування сили та загрози силою, намагається розв'язувати міжнародні суперечки та конфлікти лише політичними, дипломатичними й економічними методами.

Військово-політичне керівництво держави виступає за створення всеосяжної системи універсальної та європейської безпеки і вважає участь у ній важливим компонентом своєї національної безпеки, однак, неможливо орієнтуватись лише на відвернення війни.

Передусім, існує думка щодо доцільності прийняття нового з урахуванням сучасних реалій та обґрунтованого законодавчого акта стосовно зовнішньої політичної діяльності — Закону України «Про основи зовнішньої політики України».

Оскільки світ досі ще не набув потрібної стабільності, і за наявності воєнної небезпеки Україна повинна мати власну Концепцію припинення агресії, з урахуванням воєнної могутності держави.

Так, А. С. Гриценко висловлює думку, що спокою у світі стає дедалі менше. Нерідко посилюється зіткнення навіть тих держав, між якими були досить високий рівень довіри та тісна взаємодія [11].

Власне, в основу воєнної безпеки України можливо покласти три базові концепції: по-перше, це концепція воєнно-політичного партнерства, що опирається на розвинену економіку з раціональною інфраструктурою, стабільну соціальну сферу й обґрунтовану воєнну політику, спрямовану на підвищення стратегічної стабільності в регіоні та зменшення рівня воєнної небезпеки політичними й економічними засобами; по-друге, концепція оборонного стримування, за якою в межах оборонної достатності створюється Воєнна організація держави, здатна звести до мінімуму ймовірність виникнення воєнного конфлікту за рахунок загрози завдати можливому агресору неприйнятної шкоди; по-третє, концепція відбиття агресії, яка опирається на мобілізацію усіх можливостей і ресурсів країни для протидії воєнному нападу, завдання агресору поразки та примушення його до припинення воєнних дій.

Саме на цих трьох напрямках слід сконцентрувати діяльність усіх складових системи забезпечення воєнної безпеки України. З цього приводу О. Ф. Белов, С. М. Нечхаєв слушно зазначають, що воєнна безпека є однією з головних

умов становлення та розвитку будь-якої демократичної держави, а її зміцнення — першочерговим завданням державної влади [12].

Не виникає сумніву, забезпечення воєнної безпеки є одним з найважливіших напрямків діяльності держави, яке, на нашу думку, досягається вжиттям адекватних заходів запобігання збройній агресії та підтриманням достатнього рівня обороноздатності держави.

До речі, концептуальна основа побудови системи забезпечення воєнної безпеки України надає всі необхідні можливості щодо її збалансування. Але в нормативно-правовому та організаційному аспектах функціонування й розвитку системи можливо виділити такі основні проблеми збалансування: стосовно об'єктивності та виваженості поєднання воєнних можливостей держави з активною політикою запобігання воєнним конфліктам політичними, економічними й іншими невоєнними засобами; щодо об'єднання та координації зусиль усіх військових формувань держави в інтересах підготовки та здійснення оборони; та стосовно раціонального поєднання інтересів особи, суспільства й держави в напрямку забезпечення воєнної безпеки.

У зв'язку з цим примітним є вислів В. В. Зубарева, П. П. Скурського, В. Ф. Величко, що рівень технологічного розвитку держави відіграє все більшу роль у забезпеченні національної безпеки і оборони. Зокрема у сфері воєнної безпеки України на сучасному етапі військового будівництва [13].

За Конституцією України, головним державним органом, координуючим та контролюючим діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки, є Рада національної безпеки і оборони України [14].

В той же час під час внесення змін до Конституції України Законом України від 8 грудня 2004 року збережено первинну редакцію ст. 107 Основного Закону [1].

Однак форма державного правління в Україні змінилась на парламентсько-президентську, що відповідно змінює статус і повноваження РНБО України.

Спираючись на національні інтереси і загрози національним інтересам, розроблена Стратегія національної безпеки України (далі — Стратегія), яка, на нашу думку, є концептуальним документом по відношенню до державної політики з питань національної безпеки. Зокрема, Стратегія визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи та суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх загроз [15].

Однак в документі лише названі, а не визначені шляхи подолання загроз, не вказані чітко терміни вирішення завдань та межі дії Стратегії.

З погляду С. М. Нечхаєва, складовою частиною Стратегії є Стратегія воєнної безпеки, яка встановлює напрями запобігання реальним і потенціальним загрозам у воєнній сфері [16].

Крім того, доцільно продовжити розробку групи концептуальних документів, але вже у воєнно-політичній сфері — Воєнну доктрину України, доктрини, концепції і програми, якими повинні визначатись цільові настанови і керівні принципи воєнного будівництва, а також напрями діяльності органів державної влади в конкретній обстановці з метою своєчасного виявлення,

попередження і нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам України.

Дійсно, найважливіше значення для системи забезпечення воєнної безпеки держави є її основна концептуальна засада — Воєнна доктрина України. Відповідно Воєнній доктрині, воєнна безпека України — це стан захищеності національних інтересів, її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності від посягань із застосуванням воєнної сили, складова національної безпеки України [17].

На нашу думку, у Воєнній доктрині повинні закладатись основи реформування, розвитку та трансформації військових формувань на довгострокову перспективу.

Саме тому взаємозв'язок Воєнної доктрини і Стратегії національної безпеки України полягає в тому, що положення Воєнної доктрини мають за основу положення Стратегії національної безпеки та розвивають останні у воєнно-політичному напрямі.

Відомо, що Закон України «Про оборону України» покладає на Генеральний штаб Збройних Сил України участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері стратегії воєнної безпеки, контроль стану бойової та мобілізаційної готовності військових формувань та правоохоронних органів, а також контроль й координацію їх підготовки до виконання завдань з оборони України [18].

Нині нормативно-правова база забезпечення воєнної безпеки України з обмеженням відповідає сучасним умовам і вимогам існування держави.

В той же час удосконалення, впровадження в життя та подальший розвиток правових основ залишаються постійним завданням державного і воєнного керівництва.

Отже, Україна як суверенна держава повинна забезпечувати власну воєнну безпеку та розбудовувати військові формування Воєнної організації держави з їх необхідним рівнем готовності до виконання покладених завдань.

Можливо констатувати, воєнна політика України спрямована на забезпечення воєнної безпеки держави, тому має передбачатись як невід'ємна складова частина державної політики з питань національної безпеки. При цьому увага військово-політичного керівництва України до комплексу воєнно-політичних проблем обумовлюється складністю, неоднозначністю, а тому, у ряді випадків, непередбаченістю розвитку внутрішньої та зовнішньої ситуації, а також досить високою ймовірністю виникнення кризових ситуацій, що загрожують стабільності розвитку держави.

Таким чином, зміцнення воєнної безпеки повинно розглядатись державними органами влади як одна із головних передумов подальшого розвитку держави та основи забезпечення національної безпеки і оборони України.

Література

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 142; Про внесення змін до Конституції України : Закон України від 8 груд. 2004 р. № 2222-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2. — Ст. 44.

2. Шпура М. І. Стратегія воєнної безпеки у світлі розвитку Воєнної доктрини держави // Наука і оборона. — 2003. — № 1. — С. 21–26.
3. Кормич Б. А. Поляття національної безпеки та проблеми її нормативно-правового регулювання // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. — О. : Юрид. л-ра, 2002. — Т. 1. — С. 190–198.
4. Политология : энцикл. слов. / общ. ред. и сост. Ю. И. Аверьянов. — М. : Изд-во Моск. коммер. ун-та, 1993. — 521с.
5. Курс України незмішаний // Народна армія. — 2007. — 23 жовт.
6. Адміністративне право України : учебник / под общ. ред. С. В. Кивалова. — Х. : Одиссей, 2004.
7. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — Ст. 351.
8. Падерип А. А. Политика и военная Стратегия // Военная мысль. — М., 2006. — № 5. — С. 30–38.
9. Лобанов А. А. Перспективи розвитку національної воєнної стратегії / А. А. Лобанов, О. П. Дузь-Крытченко, В. С. Колесов // Наука і оборона. — 2006. — № 2. — С. 26–29.
10. Про основні напрями зовнішньої політики України : постановка Верховної Ради України від 2 лип. 1993 р. №3360-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 37. — Ст. 379.
11. Гриценко А. С. Кардинальні зміни ставлення до армії // Народна армія. — 2007. — 14 берез.
12. Белов О. Ф. До питання розроблення Стратегії воєнної безпеки / О. Ф. Белов, С. М. Печчасв // Наука і оборона. — 2007. — № 2. — С. 3–7.
13. Зубарев В. В. Стратегічні питання забезпечення науково-технічної безпеки України та шляхи їх вирішення / В. В. Зубарев, П. П. Скурський, О. Ф. Величко // Наука і оборона. — 2009. — № 3. — С. 18–24.
14. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 5 берез. 1998 р. № 183/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 35. — Ст. 237.
15. Про Стратегію національної безпеки України : указ Президента України від 12 лют. 2007 р. № 105/2007 // Стратегічна панорама. — 2007. — № 1. — С. 3–13.
16. Печчасв С. М. Система спільного стратегічного планування ресурсного забезпечення національної безпеки у воєнній сфері // Наука і оборона. — 2005. — № 3. — С. 9–15.
17. Воєнна доктрина України : указ Президента України від 15 черв. 2004 р. № 648/2004 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 30. — Ст. 205.
18. Про оборону України : Закон України від 5 жовт. 2000 р. № 2020-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 49. — Ст. 420.

Анотація

Погірко О. І. Нормативно-правові аспекти розвитку системи забезпечення воєнної безпеки. — Стаття.

У статті розглядаються правові аспекти системи забезпечення воєнної безпеки — складової національної безпеки України. У відповідності до Концепції оборонного стримування формується Воєнна організація держави. Зміцнення воєнної безпеки — головна передумова подальшого розвитку військових формувань та держави.

Ключові слова: система забезпечення воєнної безпеки, Воєнна організація держави, військові формування з рівнем готовності до виконання завдань.

Summary

Pogirko O. I. Legal-low aspects development the system guaranteeing of military security. — Article.

In the article are opened legal-low aspects system of support military security — the component nationality security of Ukraine. In accordance of the Conceptions defense founds Military organization of state. Consolidation military security — the main term future development military units and state.

Keywords: system military security; Military organization of state; military units with level of readiness to execute of tases.